

KÜTÜPHANECİLİK MESLEĞİNİN YÜZÜNCÜ YILI

Dr. Necmeddin SEFERCİOĞLU

İnsanların hayatında önemli dönüm noktaları vardır. Bunları anmak ve kutlamak kişiyi sevindirir, mutlu kılar. Toplumların böyle günleri bayramlardır; bir toplumu oluşturan bireylere ortak duyuş ve davranış imkânı verirler, topluca kutlanırlar. Toplum hayatının ayrılmaz birer parçası olan mesleklerin de anılmağa değer böyle günleri, kutlanmağa değer yıldönümleri bulunacaktır. Bir meslekten olanların böyle fırsatlarda bir araya gelmeleri, mesleklerinin doğuş veya gelişimine katkıda bulunan kişi ve olayları anmaları, görüş ve bilgi alışverişinde bulunmaları beklenir. Bu; yalnızca onlara bir ve birlikte olmanın sevinç ve mutluluğunu vermekle kalmaz, mesleklerini topluma daha iyi tanıtmalarına da yardımcı olur. İyi değerlendirilmiş bu tür anma veya kutlamalar o mesleğe duyulan ilgiyi artırır; meslek seçme döneminde olanlara, bu seçimde ışık tutar.

Her mesleğin oluşumunu sağlayan bir takım olaylar, gelişmesini gerçekleştiren bazı dönemeçler vardır. Meslekten olanların bunları bilmeleri, iyi değerlendirmeleri ve mesleklerinin geleceği için onlardan yararlanmaları gerekir. Bu önemli günleri belirlemek, bunlar için anma veya kutlama fırsatları yaratmak ise, meslekten olanların bağlı olacakları meslek kuruluşlarının görevidir.

Durum, kütüphanecilik mesleği için de böyledir. Özellikle Türk kütüphaneciliği her fırsattan yararlanarak kendisini tanıtmaya, başka her meslekten daha çok muhtaçtır. Çünkü, bu meslek yurdumuzda oluşma ve kendisini topluma kabul ettirme döneminden henüz kurtulamamıştır.

Geride bıraktığımız 1976, dünya kütüphaneciliği açısından önemli bir yıldır. Çünkü, kütüphaneciliğin «meslek» niteliğini kazanması yolundaki ilk ve önemli adımlar ondan tam yüz yıl önce atılmıştı. Gerçekten de, 1876 yılı bu mutlu başlangıca damgasını vuran bir dizi olaya sahne olmuştu. Böyle bir olaylar zincirinin yüzüncü yıldönümünü kutlamak, değerlendirmek gerekirdi. Biz, Türk kütüphanecileri ve kütüphanecilik kuruluşları olarak bunu düşünemedik. Koca bir yıl geçti, gitti.

Bu yazı, 1876 yılındaki kütüphaneciliğin meslek olmasını sağlayan olayları kısaca belirterek, değerlendiremediğimiz «Yüzüncü Yıl» a, zayıf da olsa, bir ışık tutmak amacındadır.

*

**

Bir kimsenin hayatını kazanmak, kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamak için seçip girdiği iş alanına kimi zaman 'meslek,' kimi zaman 'meşgale' veya kimi zaman da 'zanaat' denildiğini biliyoruz. Çok kimselerce aynı anlamda kullanılan bu üç terim, gerçekte ayrı ayrı kavramları belirtirler ve aralarında önemli ayrılıklar vardır. Meşgale ve zanaat, öğrenilmesi kişinin yeteneğine veya usta - çırak ilişkisine bağlı olan, aynı işi yapanlar arasında bilinçli bir ilişkiyi gerektirmeyen işlerdir. Buna karşılık, mesleğin oluşumu için gerekli olan bir takım şartlar vardır ve bunların hepsinin veya çoğunun yerine getirilmediği bir işe meslek denilemez.

Her şeyden önce, işine bilinçle bağlı, geçimini ondan sağlamayı amaçlayan bir topluluğun bulunması gereklidir. Meslekten olanların belli düzeyde genel ve mesleki bir öğrenimden geçmeleri istenir. Ayrıca, meslekten olanlar bilgi, düşünce ve görüş alışverişi yapmalarını, mesleklerini birlikte savunmalarını ve yüceltmelerini sağlayacak bir meslek kuruluşu çevresinde toplanmalıdırlar. Mesleğin ilgili bulunduğu alan veya alanlarda bilimsel inceleme ve araştırmalar yapılması, bunların sonuçlarının monografik ve süreğen yayınlarla topluma ve meslekten olanlara duyurulması da, yerine getirilmesi gereken şartlardan ikisidir. Bunlara ek olarak, meslekten olanların uyacakları meslek ve ahlak ilkeleri bulunmalıdır.

Kütüphanecilik de, bütün başka meslekler gibi, ancak bu şartların gerçekleşmesinden sonra «meslek» olabileme niteliğini kazanabilmiştir. Güzel bir rastlantı ile, bunların çoğu 1876 yılında gerçekleşmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan, o yılı kütüphanecilik mesleğinin «doğum yılı» olarak niteleyebiliriz.

*

**

Kütüphanecilik mesleğinin doğuşunu müjdeleyen olaylar, şöylece özetlenebilir :

1. 143 kişilik bir kütüphaneci topluluğunun, Amerika Birleşik Devletleri'nin Philadelphia şehrinde, 1876 yılının Ekim ayı başında yaptığı toplantı, işine bilinçle bağlı bir topluluğun en somut örneğini vermişti.⁽¹⁾ 1870 yılında yapılan bir istatistik araştırmasına gö-

(1) Amerikalı kütüphaneciler' ilk toplantılarını 1876 Philadelphia toplantısından 23 yıl önce, 1853 yılında yapmış iseler de, kütüphanecilik mesleğinin oluşumuna katkıda bulunabilecek hiç bir sonuç alamamışlardır.

re, A.B.D.'de 213 kişi kütüphanelerde çalışıyordu. Bunların 143'ünün böyle bir toplantıya katılmış olması, «iş»lerini meslekleştirme konusundaki istek ve kararlılıklarını göstermeğe yeter.

Birkaç gün süren bu toplantıda, katılanlar, karşılıklı bilgi, görüş ve düşünce alışverişi yayında, kütüphanecilik mesleğinin oluşumunu sağlayacak şartların yerine getirilmesini öngören çok önemli kararlar da vermişlerdi. Bu kararlar, vakit geçirilmeden ve toplantının önderleri olarak beliren kütüphaneciler tarafından uygulamaya konuldu.

2. Kararların ilk uygulaması, bir meslek derneğinin kurulmasıdır. Sözünü ettiğimiz Philadelphia toplantısından hemen sonra, dünyadaki ilk kütüphanecilik meslek kuruluşu olan «American Library Association (Amerikan Kütüphaneciler Derneği)» kuruldu. Derneğin kurucuları, Amerikan kütüphaneciliğinin o zamanki önderleri olan Justin Winsor, William Frederick Poole, Charles Ammi Cutter, Melvil Dewey ve Richard Rogers Bowker idiler. Bunlardan Winsor, ilk başkan olarak on yıl görevde kalmış, derneğin kökleşmesine değerli katkılarda bulunmuştu. Derneğin o zaman fahri olan sekreterlik görevini kuruluşundan itibaren on dört yıl aralıksız yüklenen Melvil Dewey ise, üstün teşkilâtçılık yeteneği ile derneğin büyümesini sağlamış, yönetim yapısını kurmuş ve yürüttüğü görevi dernek ve kütüphanecilik üzerinde en etkili makam durumuna getirmişti. Şimdi «executive directorate (yürütme müdürlüğü)» diye anılan bu görev ücretlidir ve etkili durumunu sürdürmektedir.

ALA kısaltması ile tanınan American Library Association'un bir yaşını doldurduğu zamanki üye sayısı yalnızca 41'di. İkinci yılın sonunda bu sayı 110'a, 1878 yılı sonunda ise 197'ye ulaşmıştı. Sonraki yıllarda üye sayısı gittikçe arttı ve derneğin 100'üncü yıldönümünde 30.000'i aştı.

Chicago'daki dernek merkezinde, çalışan yüzlerce görevli, yıllık toplantıların, yönetim kurulunun, derneğe bağlı bulunan başka dernek, kuruluş ve komitelerin verdiği kararları uygulamaya koyar. ALA, yayın organı olan **American Libraries** yanında, ondan fazla dergi çıkarır; hepsi de inceleme ve araştırma ürünü olan ve dünya kütüphanecilik literatürüne değerli katkılarda bulunan birçok kitap ve risale yayınlar. Her yıl A.B.D.'nin ayrı bir şehrinde yapılan yıllık ve genellikle Chicago veya Washington'da yapılan kış genel kurul toplantıları, yerli ve yabancı binlerce kütüphanecinin katıldığı bir meslek forumu niteliği taşır. Bu toplantılarda, bir çok alt komite, kütüphaneciliğin bütün meselelerine eğilir, bunlara çözüm

bulmağa çalışır; alana ilişkin bütün yenilikler, açılan sergiler, düzenlenen gösteri, seminer ve konferanslarla kütüphanecilerin bilgi ve görgüsüne sunulur.

ALA, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'daki kütüphanecilik fakülte ve bölümlerinin, kendi belirlediği standartlara göre, denkliğini onaylama yetkisini elinde bulunduran, kütüphanecilikle ilgili bütün meselelerde başlıca söz sahibi olan bir dernektir. IFLA (Kütüphane Dernek ve Kurumları Milletlerarası Federasyonu)⁽²⁾ da ve kütüphanecilikle ilgili başka milletlerarası kuruluş ve toplantılarda, toplantılara gönderdiği temsilci sayısı ve projelerle, daima üstün bir yer ve durum elde eder.

Bütün bu nitelikleri ile, Amerikan Kütüphaneciler Derneği, dünyanın yalnızca en eski değil, aynı zamanda en büyük ve güçlü meslek kuruluşudur.

3. 1876 yılının kütüphanecilik mesleğinin oluşumuna katkıda bulunan bir başka önemli olayı, ilk kütüphanecilik dergisinin yayınlanması idi. **Library Journal** adındaki bu süreğen yayının kurucuları da Melvil Dewey, Richard Rogers Bowker ve Frederick Leypoldt idiler. Yine Philadelphia toplantısının bir ürünü olduğu anlaşılan bu dergi, bir süre ALA'nın yayın organı olarak da hizmet ettikten sonra, özel bir yayın olarak, çıkışını bugüne kadar sürdürmüştür.

Yüz yaşını geride bırakan LJ, şimdi Xerox Corporation'a bağlı bir yayın kuruluşu olan ve derginin kurucularından Bowker tarafından kurulmuş bulunan R. R. Bowker Company'ce çıkarılır. Dergide, ilk çıkışından beri, çok değerli araştırma, yorum ve yazılar yayınlanmıştır. **Library Journal**, kütüphanecilik süreğen yayınları arasındaki seçkin yerini hâlâ korumaktadır.

LJ'nin 1876'da çıkan ilk sayısında yer alan, Melvil Dewey'nin «Meslek Olarak Kütüphanecilik» adlı yazısı da,⁽³⁾ mesleğin doğuşunu müjdeleyen bir içerik taşıyordu.

4. Kütüphanecilik alanındaki araştırmaların başlıca örnekleri de 1876'da verilmiştir.

Bunların en önemlisi, o zaman A.B.D.'nin Eğitim Bakanlığı olarak hizmet gören U. S. Bureau of Education'un, bütün ülke halk kütüphanelerini içine alan «survey»i idi. Halk kütüphanelerinin o günkü durumunu belirlemeyi ve elde edilecek sonuçlara göre yeni

(2) Kuruluşun, Kütüphane Dernekleri Milletlerarası Federasyonu olan adı, 1976 Lozan Konferansında değiştirilmiş, bu biçimi almıştır.

(3) Yazının Prof. Dr. Osman Ersoy tarafından Türkçeye yapılan çevirisi için, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, VII, 3-4 (1958), 1-3. ss.'e bkz.

kütüphane plânlamasına gidilmesini amaçlayan bu bilimsel araştırmanın sonuçları, **Special Report of the United States Bureau of Education on Public Libraries** adlı 1187 sayfa tutan dev eserde yayınlanmıştı. 1876 tarihini taşıyan bu dev araştırma, Amerikan kütüphanecilik tarihinin temel taşlarından biri olarak, değer ve öneminden bugün bile bir şey yitirmemiştir.

Bu **Special Report**, gerçekte birden çok eseri içeriyordu. Bunlardan biri, Charles Ammi Cutter'ın **Rules for a Dictionary Catalogue** adıyla ünlü ve getirdiği 'sözlük katalog' kuralları hâlâ geçerli olan ölümsüz eserinin ilk basımı sayılan, «Rules for a Printed Dictionary Catalogue» başlıklı ikinci bölümü idi. Dünya kütüphaneciliğine yeni bir katalog türünü ve bu katalogun yapımına ilişkin ilke ve kuralları armağan eden bu eser, **Special Report**'un bir bölümü olarak yayınlanmış olmakla birlikte, bağımsız bir çalışmanın ürünü idi. Esasen, zamanında büyük ilgi ile karşılanan bu değerli eserin, 1904 yılına kadar, bağımsız üç basımı daha yayınlanmıştır.

Dünya kütüphaneciliğinin en ünlü eseri sayılan Dewey Onlu Sınıflaması'nın 42 sayfadan ibaret ilk basımı da, 1876 yılında yayınlanmıştı.⁽⁴⁾ Bugün yeryüzünün hemen her yerinde uygulanan ve birçok dillere de çevrilmiş bulunan bu eser de, Melvil Dewey'nin titiz çalışmalarının bir ürünü idi. Aradan geçen yüz yıl, 19'uncu basımı hazırlanmakta olan ve üç ciltlik dev bir eser haline gelen Dewey Onlu Sınıflaması'nın değerini daha çok artırmıştır.

1876'nın araştırma ürünü yayınlarından biri de, bir toplu katalog çalışmasının ürünü olan **American Catalogue** idi.

5. Aynı yılda, kütüphaneler ve kütüphanecilik yönünden önem taşıyan bir başka kuruluş hizmete girdi: Library Bureau. Kütüphanelerin ihtiyaç duyacakları her türlü donatım ve hizmet gereçlerini belli standartlara uygun olarak üretilip bu kurumlara satmayı amaçlayan bu 'Bureau' da, Melvil Dewey tarafından Boston'da kurulmuştu. Şimdi Sperry Rand topluluğuna bağlı bir firma olarak hizmetini sürdürmektedir ve kütüphane gereçlerinin standardlaşmasında önemli roller oynamıştır.

6. Yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız olaylara dikkat edilirse, bunların kütüphaneciliğin bir 'meslek' olması yolunda atılmış dev adımlar olduğu görülür. Tek eksik olarak, kütüphanecilerin eğitim ve öğrenimini standarda bağlayan bir okulun 1876'da gerçek-

(4) Eserin bu ilk basımı **A Classification and Subject Index for Cataloguing and Arranging the Books and Pamphlets in a Library** adını taşıyordu.

leştirilememiş olması gösterilebilir. Ancak, bir okul açılmasının uzun bir inceleme ve hazırlığı gerektireceği gözönünde alındığında, Philadelphia toplantısında ele alındığı muhakkak olan bu konunun hemen uygulamaya konulamayışına hak verilir. Nitekim, dünyadaki ilk kütüphanecilik meslek okulu da, bir üniversite bölümü olarak, 1887'de yine Melvil Dewey tarafından açılmıştır. New York'taki Columbia Üniversitesinin bir fakültesi olarak açılan bu okulun adı School of Library Economy idi.

*
**

Kütüphanecilik mesleğinin doğuşunu sağlayan «ilk»lerin hepsi de, görüldüğü gibi, 1876 yılında ve Amerika Birleşik Devletleri'nde vukubulmuştur. Bize göre, bu olaylar bir raslantı değildir. Bilindiği üzere, 1876 yılı Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşunun 100'üncü yıldönümü idi. O dönemin Amerikalı kütüphanecileri, devletlerinin kuruluşu için yapılan kutlama çalışmalarına kendi işlerine ilişkin katkılarda bulunarak katılmak istemişler ve bu düşüncenin sonucu olarak, belki de farkında olmadan, kütüphanecilik mesleğinin kurucuları olmuşlardır.

Burada bir belirlemeye daha ihtiyaç vardır: Kütüphaneciliğin meslek niteliği kazanmasına ilişkin çalışmaların plânlayıcısı ve uygulayıcısı olarak, karşımıza daima bir kaç ad çıkıyor. Bunlar, 1873 Amerikasının kütüphanecilikteki önderi olan kişiler. Başlarında da, bugünün kütüphanecileri tarafından da, Onlu Sınıflama'sından dolayı, çok iyi tanınan Melvil Dewey var. Teşkilâtçılığı, bir üniversite öğrencisi iken başladığı kütüphaneciliğe olan engin sevgisi, azim ve kararlılığı ile, bu büyük kütüphanecilik önderi, kütüphanecileri kendine ve «meslek»lerine inandırmış, peşinden sürüklemiştir. Yaşayışı, düşünceleri ve yaptıkları ile, tam anlamında «kendine özgü» bir kişiliği bulunan Melvil Dewey'nin hayatı, ayrı bir yazının konusu olma değerindedir.

*
**

Amerikan kütüphaneciliğinin 100'üncü yıldönümü imiş gibi görünmesine rağmen, dünya kütüphaneciliğinin altın yılı sayılması gereken 1976'yı bu yazı ile, gereğince değerlendiremediğimizi biliyoruz. Yine de, çevremizi saran suskunluk içinde, çok önemli mesleki olayları bir parça olsun, yansıttığımızı sanıyoruz. Dileğimiz; mesleğimizin, büyük gelişmeler içinde, daha nice yüz yıllara kavuşmasıdır.⁽⁵⁾

(5) Bu yazının hazırlanması sırasında, bir ölçüde, Edward G. Holley'in «Who We Were: Profiles of the American Librarian at the Birth of the Professional Association, 1876» *American Libraries*, VII, 6 (June 1976), 323-326. ss. adlı yazısında verilen bilgilerden yararlanılmıştır.